

A 'tou fakatokaga mo te ola 'lei pela foki mo latou se katoakatoa te foitino

Leo o komiuniti mo latou e fakaoga fakatokaga konei

A tino ko latou ko te 'kanoloto o te fakatokaga mo te ola 'lei mo taimi mai mua tela, e fakalogo kae galue i luga o leo o tino e fakaoga fakatokaga konei, te kaaiga pela foki mo komiuniti i te faitega mo te fakataunuga o fesoasoani tau te ola 'lei.

Se a te mafuliga?

Te fakatokaga mo taimi mai mua ka lagolagoga ne te akutuga o fakamoemoega mo fakatakitakiga me pefea a fakapotopotoga i koga e nofo iei tatou, latou i fakai lasi, mo latou e galue mo te atufenua katoa ke fakalogo kae ke aofia mai ki loto a komiuniti mo tino e fakaoga fakatokaga konei. Ka fakamautinoa iei mai konei me i tino katoa e malamalama i te taaua o te komiuniti mo leo o kaaiga i loto i fesoasoani e fakaoga ne latou.

E iloa ne tatou me i potukau e galue i feitu konei mo fakapotopotoga e mafai o faigata te taumafaiga ke fakaaofia mai tino e fakaoga fesoasoani konei i ne auala e taaua ki a latou. A 'tou fakatokaga mo taimi mai mua ka lagolago ki te Health New Zealand, te Māori Health Authority, mo te Minisituli o te Ola 'Lei i feitu tau faifaiga sili i te taaua i te galue mo latou e fakaoga a fakatokaga konei, kaaiga mo komiuniti ke olo tasi mo fakamoemoega mo fakatakitakiga.

I tafa foki o te feitu tenei, ka aumai ne matou fakatasi a potukau o tino e fakaoga a fakatokaga konei ki loto i se fakatokaga mo te atufenua saukatoa tela e faigofie te fakaoga mo fai ei a tiitiiga manatu a tino e fakaoga a fakatokaga konei. A tiitiiga manatu konei ka soko fakatasi ne latou a te Health NZ, the Māori Health Authority, mo te Minisituli o te Ola 'Lei ki potukau a tino e fakaoga fakatokaga konei kola e galue i te atufenua katoa, i fakai lasi fakatasi mo koga e nofo iei latou ke fakamautinoa me e lagona mai a leo tonu o tino, i te auala tonu.

A tiitiiga manatu konei ka fakamautinoa iei me ia latou e fakaoga a fakatokaga konei e tumau te fakailoa kiei a ikuga 'lei ne maua mai te galue fakatasi io me ko fakamafuliiga e taugatonu i loto i 'tou fakatokaga o te ola 'lei. A tiitiiga manatu konei ka se fakasaga ki tino taki tokotasi e fakaoga a fakatokaga konei kae ka fakasaga o avaka ke lagona a olotou leo i te levolo o te fakatokaga lasi, kae fesoasoani ki potukau 'lei a latou e fakaoga fakatokaga konei pela foki mo potukau a komiuniti ke malos i sui atu olotou tino.

Te manatu fakaoti, ko fakatokaga mo taimi mai mua ka galue ke tasi a te mea faigaluega o aumai fakatasi a fautuaga mo mea ne fakafeagai mo latou e fakaoga a fakatokaga konei i te atufenua saukatoa ko te mea ko latou e fakaoga fakatokaga konei, kaaiga mo komiuniti ke mafai o lavea me i olotou fautuaga, mea ne lavea e 'lei io me se 'lei, ka lagonagina kae isi ne mea e fai kiei.

Kaia?

E lasi te kessekesega i te lagona o te leo o te tino e fakaoga a fakatokaga konei pena foki mo te leo o te komiuniti i fakai valevale pena foki mo fakapotopotoga e galue i feitu konei. Nisi fakai e isi ne olotou fakatokaga o galue fakatasi mo latou e fakaoga a fakatokaga konei i ne auala e aogaa, kae i nisi e foliki kii io me seai loa ne fakatokaga penei. A leo o potukau lasi o tino kola e lasi te pokotia, e aofia iei a Māori, e lasi te se fakataaaua.

E mafai loa o faigata kia latou e fakaoga a fakatokaga konei, kaaiga mo komiuniti ke iloa me pefea ke lagona mai olotou leo kae ke iloa foki ne te fakatokaga tenei o fakalogo ki leo o tino 'tonu. E mutana kii a fakanofoga ke fakamautinoa ei te fakataaaua o leo o latou e fakaoga a fakatokaga konei kae e se lasi foki te lagolago ki potukau e galue i feitu konei me pefea te faiga o te feitu tenei.

E foliga pefea i taimi mai mua?

A 'tou fakatokaga mo taimi mai mua ka:

- fakafaigofie ki a latou e fakaoga a fakatokaga konei, komiuniti, mo kaaiga ke faitusaga ki 'tou fakatokaga o te ola 'lei mai te faitusaga ki te aofagaaga o fesoasoani fai i olotou koga e nofo iei ke oko atu ki te faitusaga ki fakanofoga mo palani lasi o te atufenua
- fakamaina a 'tou fakamoemoega me fakamau pefea te leo o latou e fakaoga a fakatokaga konei pena foki mo komiuniti i loto i te fakatokaga i te atufenua saukatoa, i fakai lasi mo fakai foliki e nofo iei latou
- avaka ke 'lei atu a mea faigaluega pena foki mo te lagolago o fakapotopotoga ke fakaaofia a tino, maise ko latou mai potukau lasi o tino e pokotia malosi kola e masani o se lasi te fesoasoani e maua ne latou
- lagolago ki potukau a latou e fakaoga a fakatokaga konei pela foki mo komiuniti ke fai mo vaega o se tiitiiga manatu e malosi i te atufenua, i fakai lasi mo levolo o fakai foliki ko te mea ke isi se fakanofoga ki te galue fakatasi tela e maina kae fakatumau
- ke avaka ki luga i auala 'tau kae ke 'toki foki te leo o Māori e pela me se pou taaua o latou e fakaoga a fakatokaga konei fakatasi mo te faifaiga "ne fai ne Māori mo Māori"
- fakamautinoa me e isi se auala e maina kae fakatumau mo te aveavega o fautuaga i te fakatokaga saukatoa ke fai ne ia ke faigofie ki latou e fakaoga a fakatokaga konei pena foki kaaiga ke faipati manafai olotou fakamoemoega ne seki fakataunu.

Se a mai tua atu?

Ka avaka ne matou ke iloa a nisi faifaiga mo fakatuuga o galuega ke fakamaonia me i te leo o latou e fakaoga a fakatokaga konei e fakataaaua i loto i te 18 masina mai mua nei i te taimi o te fakamafuliga a matou ki te fakatokaga foou. Matou foki ka tofotofa a auala foou ki te fakamauga o leo o latou e fakaoga a fakatokaga konei i te levolo o fakai foliki, maise iei ko latou mai potukau lasi o tino kola e lasi te pokotia.

Te galuega tenei ka aofia iei te galue fakatasi mo te matagaluega o te ola 'lei pela foki mo latou e fakaoga a fakatokaga konei, kaaiga mo komiuniti.

E manako koe ki ne fakamatalaga atili atu?

A fakamatalaga atili e uiga mo galuega mo te fano ki mua o fakamafuliga o te ola 'lei e avanoa i te laupepa iti o te DPMC mai lalo o galuega a te Transition Unit:

www.dPMC.govt.nz/our-business-units/transition-unit